

Błażej Przybylski

*Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie,
Wydział Nauk Pedagogicznych*

**Recenzja książki Mirosława
J. Szymańskiego: Socjologia
edukacji: zarys problematyki
(Kraków: Impuls, 2013), ss. 218**

Kontakt: Błażej Przybylski
blazej.przybylski@wp.pl

Jak cytować: Przybylski, B. J. (2014). Recenzja książki Mirosława J. Szymańskiego: Socjologia edukacji: zarys problematyki (Kraków: Impuls, 2013), ss. 218. *Forum Oświatowe*, 2(52), 193-198. Pobrane z: <http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/193>

How to cite: Przybylski, B. J. (2014). Recenzja książki Mirosława J. Szymańskiego: Socjologia edukacji: zarys problematyki (Kraków: Impuls, 2013), ss. 218. *Forum Oświatowe*, 2(49), 193-198. Retrieved from <http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/193>

Socjologia edukacji rozwija się w naszym kraju z coraz większą dynamiką. Brakowało jednak dotychczas całościowych i rzetelnych opracowań, które mogłyby stanowić kompendium wiedzy jednej z wiodących subdyscyplin socjologii i pedagogiki. Właściwie poza trzema pozycjami, już niemalże klasycznymi i obowiązkowymi dla studentów pedagogiki i nauk pokrewnych: *Socjologią wychowania* Floriana Znanięckiego, *Socjologią wychowania w zarysie* Stanisława Kowalskiego oraz *Socjologią edukacji* Rolanda Meighana, nieobecne były na naszym rynku wydawniczym podręczniki do socjologii edukacji.

Zważywszy, iż od wydania ostatniej z wyżej wymienionych prac minęło ponad 20 lat, na szczególną uwagę zasługuje inicjatywa Mirosława J. Szymańskiego. Nakładem krakowskiego wydawnictwa Impuls w 2013 roku ukazała się jego książka pt. *Socjologia edukacji. Zarys problematyki*. Składa się na nią pięć rozdziałów, napisanych językiem niezwykle zrozumiałym i przystępnym. Jej nieocenionym walorem jest również na wskroś klarowna struktura, zwłaszcza pogrupowanie i przejrzystość kolejnych rozdziałów, które w esencjonalny sposób prezentują najważniejsze zagadnienia socjologii edukacji.

Pierwszy rozdział, wprowadzający w tematykę, przedstawia w treściwym, stosunkowo krótkim zarysie genezę, rozwój, przedmiot, obszary badawcze oraz ważniejsze perspektywy teoretyczne socjologii edukacji jako dziedziny wiedzy. Autor szkicuje sylwetki i poglądy najważniejszych europejskich i światowych myślicieli zajmujących się wychowaniem. Ich prezentacja animuje czytelnika do pogłębionego przyjrzenia się konkretnymi filozofom, socjologom i teoretykom edukacji. Autor pokrótce tylko naświetla dzieło popularnych, często cytowanych myślicieli, takich jak Basila Bernsteina, Jamesa Colemana czy Pierra Bourdieu, choć z całą pewnością ich dorobek zasługuje na dogłębne poznanie. Wszechstronnie poglądy i dorobek wybitnych postaci socjologii edukacji przedstawił już we wcześniejszych swoich pracach, jak przykładowo w książkach *Selekcyjne funkcje szkolnictwa a struktura społeczna* (Szymański, 1996) oraz *Studia i szkice z socjologii edukacji* (Szymański, 2000). Tym razem więcej miejsca poświęca nieco zapomnianym polskim prekursorom tej subdyscypliny pedagogicznej: Florianowi Znanięckiemu, Józefowi Chałasińskiemu czy Janowi Stanisławowi Bystroniowi. Zwięzły zarys poglądów twórców polskiej szkoły socjologii edukacji z całą pewnością zachęci czytelników do (ponownej) lektury ich dzieł. Doskonali

zamysł, w sytuacji, gdy poglądy zagranicznych autorów są znacznie częściej przywoływane i rekonstruowane, niż wciąż aktualne i inspirujące refleksje naszych rodzimych uczonych. Autor zresztą konsekwentnie nawiązuje do myśli współczesnych polskich intelektualistów, socjologów, filozofów i pedagogów, np. Zygmunta Baumana, Zbigniewa Kwiecińskiego, Zbyszka Melosika czy Lecha Witkowskiego, którzy krytycznie przyglądają się współczesności i formułują cenne diagnozy odnośnie do stanu i pożądanych kierunków przeobrażeń edukacji.

Charakterystyka perspektyw teoretycznych socjologii wraz z przyporządkowaniem nazwisk do konkretnych koncepcji, mimo sumarycznego charakteru, stanowi doskonały wstęp do dalszej intelektualnej przygody. Forma recenzowanej książki, której podtytuł brzmi wymownie „Zarys problematyki”, ma wyraźnie na celu, poza prezentacją wybranych zagadnień, zachęcenie czytelników do pogłębionych studiów nad poruszonymi kwestiami. Ten cel autor niewątpliwie osiąga.

Na podkreślenie zasługuje przejrzyste i czytelne rozróżnienie i definiowanie podstawowych terminów i pojęć, których wielość i podobieństwo powodują w niejednym opracowaniu wrażenie chaosu i zamętu. W kakofonii terminów często stosowanych zamiennie, nieuważnie czy też bezrefleksyjnie, rozdział ten, a także kolejne części książki porządkują i systematyzują główne pojęcia socjologii edukacji, takie jak: wychowanie, socjalizacja, edukacja formalna i nieformalna czy kształcenie.

W kolejnym rozdziale autor w podobnym stylu narracji przedstawia najważniejsze procesy społeczne, do których zalicza: stratyfikację i zmianę społeczną, socjalizację, wychowanie oraz kształcenie. Wysoki poziom merytoryczny nie może budzić jakichkolwiek wątpliwości. Ponadto, każdy z wymienionych procesów opisany jest w sposób jak najbardziej zrozumiały i czytelny. Liczne odniesienia do znanych i cenionych teorii oraz ich twórców sprawiają, że powstaje całościowy obraz myśli, nurtów i tendencji, charakterystycznych dla socjologii edukacji. Inne współczesne procesy, jak choćby ruchliwość społeczna, migracje czy globalizacja, stają się przedmiotem rozważań w innych partiach książki. Przyjęta przez autora koncepcja publikacji pozwala na zrozumienie zarówno genezy socjologii edukacji, jak i specyfiki przeobrażeń społecznych, następujących w określonych momentach dziejowych, a wywierających silny wpływ na kształt współczesnych stosunków społecznych.

W kolejnym rozdziale, zatytułowanym *Jednostka a społeczeństwo*, autor poświęca więcej miejsca wartościom, wzorom kulturowym i autorytetowi. Z niezwykłą erudycją odnosi się do dorobku intelektualnego myślicieli światowych i polskich. Przegląd koncepcji i teorii skrótkowo zarysowywanych w tym rozdziale jest prawdziwie imponujący. Weber, Znaniecki, Mead, Cooley, Berger, Blumer, Giroux – to tylko niektórzy z przywołanych w tym rozdziale teoretyków, a można wymienić jeszcze wiele innych nazwisk.

W części publikacji poświęconej „autorytetowi”, czytelnik ma możliwość zapoznania się także z krótką historią autorytetu, w odniesieniu do historycznie zmieniających się wzorów człowieka, zasługującego na szczególnie prestiż i uznanie. Także tutaj na plan pierwszy wysuwa się wątek edukacyjny. Autor konstatuje, iż dziś przez wielu za autorytet uznawani są Messi i Ronaldo. Z pewnością ma rację. W książce wiele jest

zresztą autorskich odniesień do współczesnej rzeczywistości, z którymi gotowi są zgodzić się wnikliwi badacze zjawisk społecznych, wrażliwi na nierówności i zatroskani kształtem działań edukacyjnych.

Czwarty rozdział, *Instytucje – ich znaczenie edukacyjne*, stanowi wnikliwą rekonstrukcję poszczególnych agend socjalizacyjnych. Szczegółowy opis istoty, specyfiki, funkcji i celów każdej z instytucji dopełniają rozważania autora na temat zmian, jakim ulegały one na przestrzeni wieków.

Oprócz rodziny, szkoły i mediów, którym autor poświęca najwięcej miejsca, można przyrzeć się również znaczeniu zakładów pracy czy też ośrodków władzy. W tym miejscu dobitnie dochodzi do głosu myśl P. Bourdieu. Z racji moich osobistych zainteresowań naukowych, życzyłbym sobie, by autor szerzej odniósł się także do grup rówieśniczych i subkultur młodzieżowych. Wiele wskazuje na ich rosnącą rolę. Jednostka w otoczeniu rówieśników nie jest poddawana presji ze strony otoczenia, mającego władzę i z góry zakładany monopol na prawdę. W środowisku rówieśniczym ludzie zmuszeni są ustalać reguły i przestrzegać tych wzajemnie wypracowanych i aprobowanych, często odbiegających od norm obecnych w rodzinie czy szkole. Przyczyna „dominacji” grup rówieśniczych leży m.in. w malejącym wpływie rodziny i szkoły, ale wiąże się również ze wzrostem znaczenia edukacji nieformalnej i pozaformalnej, na co już we Wstępie wskazuje Profesor Szymański:

...rozszerza się pole działania (...) spontanicznych inicjatyw w zakresie edukacji nieformalnej. Edukacja współczesna zawiera spektrum działań tak profesjonalnych, jak i nieprofesjonalnych. W dużej mierze ma charakter zinstytucjonalizowany (...). Niemniej dużą część wiedzy, każdy człowiek wciąż zdobywa w biegu życia, w toku codziennych interakcji społecznych, socjalizacji, czynności niekoniecznie nastawionych na uzyskiwanie efektów edukacyjnych (Szymański, 2013, s. 9).

Nie sposób jednak w jednym podręczniku zawrzeć wszystkich wątków. Problematyce młodzieży i jej systemom aksjologicznym autor poświęcił w całości jedną ze swoich wcześniejszych publikacji pt. „Młodzież wobec wartości. Próba diagnozy”.

W niezmiernie ciekawym i inspirującym ostatnim rozdziale Profesor Szymański w sposób filozoficzny i metateoretyczny konfrontuje najistotniejsze dylematy z obszaru nauk społecznych, w tym także edukacji: indywidualizm *versus* wspólnotowość, wartości *versus* antywartości, równość *versus* nierówność, globalizacja *versus* lokalizacja, reprodukcja *versus* emancypacja. Wszystkie „przeciwieństwa” po mistrzowsku opisane i omówione, stanowiąc mogą przyczynę do głębszej refleksji nad celami, zadaniami i powinnościami edukacji i polityki edukacyjnej. Tym rozważaniom towarzyszy pytanie o pożądaną model edukacji i społeczeństwa przyszłości. W społeczeństwie tak bardzo niestabilnym i ulegającym ciągłym, gwałtownym zmianom nie może być pewności co do prawidłowych rozwiązań czy słusznych celów. Dlatego też dokładniejsze przyjrzenie się relacjom pomiędzy tymi kluczowymi zagadnieniami i wartościami

jest niezbędnym elementem konstruowania świadomości i tożsamości badacza procesów edukacyjnych. W rozdziale tym znajdujemy myśli i tezy najważniejszych i najpopularniejszych myślicieli XX i XXI wieku, często kontrowersyjne, niemniej zawsze inspirujące do refleksji (np. Becka, Fromma, Giddensa i wielu innych). Ich opinie, a także odautorskie komentarze, zmuszają do przemyślenia tematów i kwestii ważnych z perspektywy funkcjonowania nowoczesnego, „usieciowionego” społeczeństwa.

Bezspornie, niewątpliwym walorem książki, poza wartościami typowo naukowymi i teoretycznymi, jest jej praktyczny wydźwięk. Porusza ona kwestie bardzo aktualne i wciąż na nowo budzące emocje. Autor wielokrotnie odnosi się do współczesności, konstruując krytyczny obraz naszej ponowoczesnej rzeczywistości. Opisuje dzisiejszy świat, zwracając uwagę na kluczowe problemy i wyzwania, przed którymi aktualnie staje społeczeństwo, jego instytucje i organizacje. Zachęcam wszystkich do uważnej lektury książki. Każdego czytelnika, zainteresowanego problemami dzisiejszego świata, zmusi do refleksji.

Zawarte na zakończenie każdego rozdziału „problemy do dyskusji” kuszą wręcz do dialogu. Dostarczają inspiracji nie tylko do indywidualnych przemyśleń, ale przede wszystkim do debaty. Stanowią doskonały przyczynek do dyskusji w ramach uczelnianych zajęć i szerszej wymiany poglądów, do której warto zaprosić także przedstawicieli środowisk pozaakademickich, współkreujących życie społeczne, opinię publiczną i wywierających wpływ na kształt rozwiązań systemowych i instytucjonalnych, przesądzających o jakości edukacji. Stawiane przez autora pytania mają charakter otwarty i analityczny: „Na czym, Twoim zdaniem, polega wartość edukacji?” (Szymański, 2013, s. 194), czy „Dlaczego w społeczeństwie ponowoczesnym istnieje większa niż dawniej szansa kształtowania niepowtarzalnych tożsamości?” (Szymański, 2013, s. 88). Nie można pozostać biernym wobec pytań, które prowokują do intelektualnego i poznawczego zaangażowania, wyjścia poza definicje słownikowe. Skłaniają do wypracowania własnego poglądu podbudowanego silną argumentacją. Sposób, w jaki autor formułuje problemy do przemyślenia, dowodzi niezbicie, że nie ma on ambicji narzucania komukolwiek swojej opinii. Nie oczekuje, nie chce bezrefleksyjnego podporządkowania się jego poglądom, choć ukształtowały się one na drodze długoletnich, wszechstronnych i jakże wnikliwych badań nad różnymi teoriami i zjawiskami społecznymi. Swoim czytelnikom pozostawia miejsce na indywidualną refleksję i niezgodę.

Do „problemów do dyskusji” autor dołącza słownik kluczowych terminów, omawianych w poprzednich rozdziałach. Obie formy podsumowania służą systematyzacji obszernej wiedzy zawartej w książce i jednocześnie nakłaniają do powrotu do pojedynczych rozdziałów i ponownej konfrontacji z wybranymi wątkami. Do niektórych kwestii trzeba powrócić, by dać sobie szansę wypracowania własnego stanowiska. Pozostaje tylko cieszyć się, że poglądy czytelników, uczniów i studentów mogą kryształizować się w oparciu o tak doskonałą i kompetentną bazę, jaką jest recenzowana *Socjologia edukacji. Zarys problematyki*. Ta książka może zresztą nie tylko zaspokoić ciekawość i zainspirować do refleksji studentów pedagogiki czy socjologii, ale także wzbudzić zainteresowanie problematyką edukacji i współczesności czytelnika, który dotychczas nie poświęcił tym kwestiom większej uwagi.

Recenzowana publikacja wykracza daleko poza tradycyjnie rozumianą socjologię edukacji, dotykając szeregu zagadnień badanych i interpretowanych przez inne dyscypliny nauki, zwłaszcza kulturoznawstwo, filozofię czy psychologię. Z całą pewnością stanowi nieocenione kompendium wiedzy dla studentów, doktorantów, nauczycieli i wykładowców socjologii edukacji, która – o czym świadczy nie tylko tytuł książki, ale także naukowe zainteresowania autora – jest mu najbliższa. Wiele wątków, które autor poruszał w swoich wcześniejszych pracach, nie znalazła uwzględnienia w jego najnowszej książce. Zapewne zostały pominięte celowo, bo formuła „Zarys problematyki” implikuje koncentrację na najbardziej fundamentalnych i istotnych treściach. Pozostaje wierzyć, że problematyka ukrytych programów, selekcji szkolnych czy ideologii edukacyjnych powróci w kolejnych pracach Profesora Szymańskiego, na które czeka liczne grono czytelników.

Wspomniana łatwość w odbiorze skomplikowanych treści, przystępność języka, przejrzystość struktury oraz refleksyjny charakter narracji, ale przede wszystkim kompleksowość przedstawianych tematów sprawiają, iż recenzowana książka wpisuje się do, jakże skromnego dotychczas, kanonu podręczników z zakresu socjologii edukacji. We Wstępie autor wymienia czynniki, które, jego zdaniem, tworzą „mocne podstawy dalszego rozwoju socjologii edukacji w Polsce. Jest on potrzebny do umocnienia statusu naukowego tej subdyscypliny naukowej, a także ze względu na potrzeby praktyki w zakresie kształcenia, wychowania, organizacji szkolnictwa i polityki oświatowej” (Szymański, 2013, s. 13). Autor wnosi swoją książką wielki wkład w dzieło rozwoju tej subdyscypliny. Bez wątplenia *Socjologia edukacji. Zarys problematyki* autorstwa Profesora Mirosława J. Szymańskiego umacnia status naukowy oraz dostarcza cennych inspiracji do rozwoju socjologii edukacji w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

- Szymański, M. J. (1996). *Selekcyjne funkcje szkolnictwa a struktura społeczna*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Szymański, M. J. (2000). *Studia i szkice z socjologii edukacji*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Szymański, M. J. (2013). *Socjologia edukacji. Zarys problematyki*. Kraków: Impuls.

**BOOK REVIEW: SOCJOLOGIA EDUKACJI. ZARYS PROBLEMATYKI BY
MIROŚLAW J. SZYMAŃSKI (KRAKÓW: IMPULS, 2013), PP. 218**